

Uusi järjestelmän vastainen liikehdintä. Takis Fotopouloksen haastattelu.

MIKA PEKKOLA

Lontoossa vaikuttava kreikkalainen yhteiskuntatieteilijä Takis Fotopoulos on tullut tunnetuksi 'sisäänsulkevan kansanvallan' kehittelijänä. Hänelle kansainvälistyneen markkinatalouden oloissa vallitseva demokratia on enemmänkin liberaalia harvainvaltaa. Fotopoulos puhuu nykyaikaa määrittävästä moniulotteisesta kriisistä.

Taloudessa valtavat tulo- ja varallisuuserot leimaavat kaikkia maitten ja ryhmien keskinäisiä välejä. Poliitikkaa jäytää apatia. Yhteiskunta jäsenyytensä sukupuolten ja -polvien välisten suhteitten huonontumisena. Kulttuuri yhdenmukaistuu. Ideologiaksi kelpaa kaikkien totuuksien epäileminen. Elämä maapallolla on uhattuna. Fotopouloksen mukaan yhteiskuntarakenteen perusarvot ovat kyseenalaistuneet. ”Implisiittisesti: kehitetään vaihtoehtoisia taloudellisia järjestelmiä, paikallistason itsehallintamuodot kukoistavat, omaisuusrikokset ja huumeidenkäyttö lisääntyvät räjähdyksenomaisesti. Ekspansiivisesti: torjutaan ajatus edistyksestä, joka antaa perustan kasvuideologialle.”

Miten kriisistä selvitään?

Olennaista on tarttua sen syihin. Mikäli tarkastelemme yksitellen kriisin jokaista osatekijää, meille selviää, että ongelmien perimmäinen syy piilee vallan kasvavassa keskittymisessä niin poliittisella, taloudellisella kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Teollisen vallankumouksen myötä kehittyneen markkinatalouden ja sen poliittisen vastineen, edustuksellisen ”demokratian”, toimintalait ratkaisevat vallan keskittymisprosessissa, joka ulottuu kaikille tasoille.

Instituutioita vastaavalle arvojärjestelmälle tähdellistä on ollut taloudellisen vallan keskittymisen perusteleminen ideologisesti taloudellisen liberalismiin avulla, poliittisen vallan keskittymisen perusteleminen poliittisen liberalismiin avulla ja nykyisen luonnon tuhoamisen perusteleminen kasvuideologian ja kulttuurin avulla.

Kriisin ylittäminen edellyttää väistämättä katkosta vallitseviin rakenteisiin ja arvoihin. Muutos voi tulla vain vallitsevien instituutioiden ja niille perustuvien arvojärjestelmien ulkopuolelta.

Onko moderniteetti ymmärrettävissä yksinomaan markkinatalouden ja edustuksellisen demokratian näkökulmista? Tulisiko meidän huomioida myös muita ilmiöitä, kuten subjektiivisuuden korostuminen, maallistuminen, sosiaalisten suhteiden välittyneisyys...?

Olen painottanut muita modernin keskeisiä piirteitä sekä *Democracy and Nature* -lehdessä julkaistussa artikkelissani "The Myth of Postmodernity" että myös muissa nykyistä irrationalismin nousua käsittelevissä teksteissäni. Tärkeimpiä näistä piirteistä ovat rationalismin uusi nousu ja tieteen kukoistus, jotka molemmat edustavat autonomiatradition elpymistä. Uudet eliitit ovat tietenkin käyttäneet sekä rationalismia että tiedettä omien etujensa ajamisessa. Markkinatalousjärjestelmän ja sen poliittisen vastineen institutionalisoituminen muodostavat kuitenkin perustan niille piirteille, joiden katsomme yleisesti ottaen luonnehtivan moderneja yhteiskuntia. Ensinnäkin ryhmät tai yhteisöt korvautuvat yksilöillä yhteiskunnan perustavana yksikkönä). Toiseksi tarkasti määriteltyjä erityistehtäviä ositetaan perinteisten yhteiskunnallisten ja poliittisten instituutioiden (perhe, yhteisö, hallitsija) sijaan moderneille instituutiolle pitkälle kehittyneellä työnjaolla. Kolmanneksi moderneille yhteiskunnille ominaisia instituutioita hallitaan tapojen ja traditioiden sijaan "säännöillä". Vastaavia juonteita on muitakin.

Markkinatalousjärjestelmä ja edustuksellinen "demokratia" muodostavat määritelmän moderniteetille. Tultuaan nykypäivänä yleismaailmallisiksi ne osoittavat selvästi, miksi emme ole siirtyneet uudelle aikakaudelle, joka edustaa postmodernistien väitteiden mukaan katkosta. Päinvastoin olemme siirtyneet uudenlaiseen moderniteettiin, uusliberalistiseen globalisaatioon, joka seuraa 1800-luvun liberaalia ja 1900-luvun valtiojohtoista moderniteettia.

Jaan moderniteetin kirjoituksissani kolmeen vaiheeseen. Liberaalissa moderniteetissa valtioiden markkinoille asettamat rajoitukset olivat hyvin vähäisiä ja harvinaisia. Valtiojohtoisessa moderniteetissa valtiot todellakin kontrolloivat markkinoita ja vaikuttivat joko suoralla tai epäsuoralla tavalla kansantuloon, työllisyyteen ja tietenkin hyvinvointivaltioiden jatkuvaan laajentumiseen. Nykyinen uusliberalistinen moderniteetti edustaa tavallaan liberaalin ja valtiojohtoisen moderniteetin synteisiä, kuten kuvailin kirjassani *Towards An Inclusive Democracy* kymmenen vuotta sitten. Valtiit eivät enää kontrolloi markkinoita. Ne eivät enää kykenisikään siihen viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana kaikissa kehittyneissä maissa toteutettujen massiivisten yksityistämisten, hyvinvointivaltion tehokkaan purkamisen ja muiden vastaavien toimien seurauksena. Tällä hetkellä valtiot vain takaavat sisäiset ja ulkoiset ehdot markkinoiden vakaudelle sekä "terveelle" tuotannolle leikkaamalla tuotannon suoria ja epäsuoria kustannuksia: matalat verot suuryrityksille ja sijoittajille, työnantajien vähäiset sosiaaliturvavelvollisuudet...

Kuinka kuvailla talousjärjestelmää, joka ei perustu kasvuideologialle?

Meidän tulee hahmotella käsitystä taloudellisesta demokratiasta. Ensinnäkin puhe poliittisen vallan tasajaosta on merkityksetöntä, ellei sitä kytketä taloudellisen vallan tasajakoon. Tämä tarkoittaa sitä, että taloudellisessa demokratiassa *demos* nousee taloudellisen elämän autenttiseksi yksiköksi, sillä nykypäivänä taloudellinen demokratia ei ole mahdollista, ellei tuotantovoimien omistusta ja kontrollointia organisoida paikallisella ("kunnallisella") tasolla. Yhteiskuntaa voidaan pitää taloudellisessa mielessä demokraattisena seuraavien ehtojen täytyessä.

1) Institutionalisoitunut vallan keskittyminen lakkautetaan kaikilla tasoilla. Tämä edellyttää: a) oligarkkisten taloudellisten prosessien poissaoloa. Kaikki taloudenpidon "makroekonomiset" päätökset (tuotannon taso, kulutus ja investoinnit, työn ja vapaa-ajan suhde, käytettävä teknologia...) tehdään kollektiivisina kansalaispäätöksinä ilman edustusta, kun taas työntekijät ja kotitaloudet / kuluttajat tekevät "mikroekonomiset" päätökset; b) epätasa-arvoisia taloudellisia suhteita edustavien institutionalisoituneiden

taloudellisten rakenteiden poissaoloa. Tuotantovälineet ja jakelu ovat sekä kollektiivisesti omistettuja että *demos*- ja kansalaisten suoran kontrollin alaisia. Tuloerot ovat tässä mallissa seurausta yksilöiden tekemästä ylimääräisestä vapaaehtoistyöstä. Jokaisen työkykyisen ihmisen vaaditaan tekevän sen verran työtä, että perustarpeet tulevat tyydytetyiksi; tämän lisäksi tehty ylimääräinen työ mahdollistaa vain ylimääräisen kulutuksen, sillä omaisuuden kasautuminen yksittäisille ihmisille ei ole mahdollista. Talouden kunnallinen omistus muodostaa siis demokraattisen omistuksen taloudellisen rakenteen, kun taas kansalaisten suora osallistuminen taloudellisiin päätöksiin antaa puitteet talouden demokraattiselle ja kattavalle kontrolliprosessille.

2) Radikaali hajauttaminen omavaraisissa *demos*-yhteenliittymissä. Tämä voi olla aluksi vain hallinnollista, kunnes se laajentuu fyysiseksi. Yhtymät muodostavat konfederatiivisen inklusiivisen demokratian. Hajauttaminen toimii myös ennakkoehtona paikallisen ympäristökontrollin onnistumiselle eli sille, että *demos* on omavarainen, että se elää pitkällä aikavälillä luonnollisesta ympäristöstään ja saa syyn suojella sitä. Sisäänsulkevan kansanvallan pitkälle hajautetun luonteen voidaan siis ajatella myös edistävän ympäristöystävällisyyttä. On järkevää olettaa, että ihmisille kehittyä tällaisessa yhteydessä läheinen käsitys ympäristöstään. Tämä taas väistämättä vaikuttaa positiivisesti heidän käyttäytymiseensä – todisteet lähiyhteisöjen hämmästyttävistä saavutuksista oman ympäristönsä suojelemisessa ovat ilmisevät.

3) Rajallisten resurssien jakamiseen ehdotetussa mekanismissa yhdistyvät demokraattinen suunnittelumekanismi ja keinotekoiset ”markkinat”. Pyritään korvaamaan molemmat historiassa esiintyneet jakomekanismit, markkina- ja keskussuunnittelumekanismi, jotka ovat tuhlanneet inhimillisiä resursseja epäonnistuneissa pyrkimyksissään hyödyntää niitä kaikkien kansalaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Voimavarain jakamisen yleisenä kriteerinä ei ole tehokkuus kapeiden teknistaloudellisten käsitysten tai rahan tienaamisen merkityksessä, vaan tehokkuus inhimillisten tarpeiden tyydyttämisessä. Demokraattinen suunnittelumekanismi turvaa kaikkien kansalaisten perustarpeiden tyydyttämisen periaatteen ”jokainen kykynsä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan” mukaisesti. Keinotekoiset ”markkinat” puolestaan turvaavat perustarpeet ylittävien tarpeiden tyydyttämisen vaivannäöstä saatavan palkkion periaatteen mukaisesti. Tämä kaikki tapahtuu talousjärjestelmässä, jossa ei ole valtiota, rahaa eikä markkinoita. Aluksi kansalaiskokoukset päättävät, mitkä tarpeet ovat perustarpeita ja mitkä muunlaisia tarpeita. Tämän jälkeen jokainen kansalainen päättää vapaasti millaiseen aktiviteettiin hän haluaa osallistua. Työntekijöille annetaan tehtyjen työtuntien mukaan korvaus perustarpeiden tai muunlaisten tarpeiden tyydyttämiseen vaadittavien tuotteiden tuottamisesta. Näin saatuja arvoseteleitä tai luottokortteja voidaan käyttää tavaroiden ja palvelujen ostamiseen mistä tahansa kunnallisesti omistetusta yrityksestä – tämän tarkoituksena on turvata valinnanvapaus. Vaikkakaan tämä malli ei perustu niukkuuden ylittämiseen, se takaa, että kaikkien kansalaisten perustarpeet, kuten myös ylimääräiselle työlle perustuvat tarpeet, tulevat tyydytetyiksi ilman että valinnanvapaus tulisi uhratuksi prosessin puitteissa.

4) Kansalaisten ennen kaikkea elämänlaatuun viittaavien tarpeiden tyydyttäminen korvaa taloudellisen kasvun tuotannon perimmäisenä päämääränä. Markkinatalouden korvaaminen uudella inklusiivisen demokratian institutionaalisella rakenteella on kuitenkin vain välttämätön ehto luonnon ja yhteiskunnan väliselle harmoniselle suhteelle. Riittävään ehtoon tarvitaan kansalaisten ekologinen tietoisuus. Voidaan vain toivoa, että inklusiivisen demokratian institutionalisoitumisen myötä syntyvä radikaali muutos vallitsevassa taloudellisessa paradigmassa sekä ympäristöystävällinen demokraattinen kasvatus johtavat yhdessä radikaaliin muutokseen ihmisten suhtautumisessa luontoon. Tämä problematiikka ei siis voi edetä niitä institutionaalisia ehtoja pidemmälle, joiden

voimme toivoa edistävän parhaalla mahdollisella tavalla ihmisten ja luonnon välistä suhdetta. On kuitenkin vahvoja perusteita uskoa, että inklusiivisen demokratian suhde luontoon tulisi olemaan selvästi harmonisempi kuin markkinataloudelle tai valtiososialismille perustuvalla yhteiskunnalla saattaisi luontoon koskaan olla.

Olette kirjoittanut, että juuri nyt meillä on historiallinen mahdollisuus irtautua epätasa-arvon ja vallan keskittymisen heteronomisesta traditiosta, ja toteuttaa autonomistiseen perinteeseen sisältyvät toiveet. Millaista katkosta tämä edellyttää?

En ole väittänyt, että meillä olisi juuri nyt tilaisuus irrottautua. Totesin, että reaaliosialismin romahtaminen loi mainitsemanne historiallisen mahdollisuuden päästä traditiosta, mutta tosiasiallisesti tapahtui jotain täysin päinvastaista! Vallitsevassa järjestelmässä syntyvään katkokseen vaadittavat ”objektiiviset ehdot”, kuten marxilaiset asian ilmaisevat, ovat täyttyneet nyt paremmin kuin esimerkiksi 40–50 vuotta sitten, sillä moniulotteinen kriisi on nyt huomattavasti syvempi kuin tuolloin. Mutta ”subjektiiviset ehdot” eivät vastaa millään tavalla objektiivisia ehtoja reaaliosialismin romahtamisesta huolimatta – tai pikemminkin juuri sen vuoksi. Tällä historiallisella tapahtumalla oli toisin sanoen negatiivinen vaikutus, eikä ainoastaan nykyisen järjestelmän uhrien pessimistisiin odotuksiin järjestelmän muutoksen mahdollisuudesta, vaan myös yleisesti monien vasemmistolaisien siirtyessä erilaisiin reformistisiin ohjelmiin ja luopuessa järjestelmää vastaan käydyn kamppailun ajatuksesta. Tein jo selväksi, ettei katkos tarkoita ainoastaan institutionaalista muutosta, heteronomian ja epätasa-arvoisen vallanjaon institutionalisoineiden poliittisten ja taloudellisten instituutioiden korvaamista autonomian institutionalisoivilla instituutioilla. Se tarkoittaa myös muutosta arvoissamme ja ajatuksissamme, maailmankatsomuksessamme, jonka pohjalta voimme valita ja luoda uuden sosiaalisen paradigman. Se perustuisi autonomisten instituutioiden implisiittisesti luonnehtimille arvoille. Institutionaalinen muutos on vain katkoksen välttämätön ehto. Riittävänä ehtona toimii paradigman muutos, jonka tulee kuitenkin tapahtua samanaikaisesti institutionaalisen muutoksen kanssa (kuten vihreä liike ja muut vastaavat liikkeet nykyään painottavat), eikä vasta sen jälkeen (kuten marxilaiset väittivät).

Onko enää vain marginalisoiduilla mahdollisuus kritisoida järjestelmää? Toisaalta onko nykyisissä pitkälle pluralisoituneissa yhteiskunnissa enää todella marginaalisia ryhmiä?

Nykyisessä uusliberalistisessa konsensuksessa, jossa sosiaaliliberalistiset puolueet – entiset sosiaalidemokraattiset puolueet – seuraavat uusliberalistisia puolueita ja toisinpäin, massamedia marginalisoi ja siten trivialisoi kaiken uusliberalistista globalisaatiota kohtaan esitetyn kritiikin. Marginaaliryhmien olemassaolo sallitaan yhä mutta vain demokraattisen julkisivun luomiseksi. Näiden toiminta muuttuu jatkuvasti vaikeammaksi ”terrorismia” vastaan käydyn sodan, eliittien asettamien entistä ankarampien lakien ja erilaisten vakoilukeinojen kuten valvontakameroiden, sähköpostien seulomisen ja muun yleistyessä. Kasvavasta totalitarismista huolimatta yhtäkkisiä pienoiskumouksia tapahtuu kaiken aikaa, eikä vain etelässä, vaan myös lännessä, Seattlesta Geneveen ja Pariisista Ateenaan. Marginalisoidut ajatukset saavat siis usein kannatusta laajemminkin väestökerrostumissa, vaikka tavallisesti vain marginalisoidut tuovat niitä esiin. Tällainen on pluralisoitunut tai pikemminkin yhteiskunta, jossa kaikki asiat ja kaikki radikaalit ajatukset tasoitetaan postmodernisti massamediassa. Järjestelmän hienovaraiset ideologiset mekanismit

määräävät tahdin entisistä radikaaleista koostuvan reformistisen vasemmiston korvaamattomalla avustuksella!

Olet kirjoittanut sosiaalidemokratian rappioutilasta. Mistä syystä suljet ulos valtiososialismin paluun mahdollisuuden? Miksi uskot markkinatalouden tulleen luoksemme jäädäkseen?

Valtiososialismi – ja statismi ylipäätään – ei sovi yhteen vapaiden ja säätelemättömien markkinoiden kanssa. Tavara- ja pääomamarkkinoiden avautumisen ja säätelemättömyyden institutionalisoituminen sekä työmarkkinoiden säätelyn purkaminen ei ollut kuitenkaan vain seurausta ”huonojen” uusliberalististen hallitusten (Thatcher ja Reagan) aloittamista ja ”huonojen” sosiaalidemokraattisten hallitusten (Blair, Schröder, Mitterrand, jne.) jatkamista poliittisista uudistuksista. Markkinoiden aluksi muodollisen avautumisen ja säätelyn purkamisen taustalla vaikutti ensisijaisesti 1960-luvulta alkanut monikansallisten yhtiöiden valtavan maailmanlaajuisen laajentumisen aikaansaanut markkinatalouden kasvava kansainvälistyminen. Thatcher ja Reagan institutionalisoivat myöhemmin tämän kehityksen. Muutokset tapahtuivat samanaikaisesti muiden vastaavien muutosten, kuten informaatiovallankumouksen kanssa, jotka johtivat työväenluokan ja sen organisaatioiden hävittämiseen. Mikä tärkeämpää, perinteisessä merkityksessä ymmärretty luokkataistelu – reformistisia vaatimuksia esittävä, mutta lopulta koko luokkarakenteen ja järjestelmän kyseenalaistava kamppailu – hiipui asteittain. Mikäli tällaisia kamppailuja yhä käydään kehittyneissä kapitalistivaltioissa, ne ovat pelkkiä puolustustaisteluja. Tilanne on tietenkin toinen etelässä, jossa on käynnissä aivan omanlaisensa teollistumisprosessi. Siellä esiintyy samantyyppisiä kansannousuja kuten Argentiinassa jokin aika sitten. Ne kärjistyvät nopeasti aggressiivisiksi, mutta lopulta hiipuvat tai marginalisoituvat, sillä mitään laajaa järjestelmänvastaista liikettä ei ole olemassa.

Nykyinen uusliberaali globalisaatio edustaakin järjestelmämuutosta siinä mielessä, että se viittaa muutokseen itse markkinatalousjärjestelmässä ja sen sisäisessä dynamiikassa. Ei puhuta vain poliittisten ohjelmien tasosta ulkoisten tekijöiden vaikutuksen vuoksi (vasemmiston rappio, sosiaalidemokraattisten puolueiden petturillisuus, kommunististen puolueiden integroituminen järjestelmään ja niin edelleen), kuten reformistinen vasemmisto väittää. Näin ymmärrettynä uusliberalistista globalisaatiota ei ole mahdollista peruuttaa järjestelmän sisältä, kuten reformistinen vasemmisto väittää, vaan ainoastaan sen ulkopuolelta, laajalla järjestelmän vastaisella liikehdinnällä. Sen on tehtävä oma analyysinsä vallitsevasta tilanteesta. Sillä on oltava nykyisille, jokaisessa kansannousussa ilmeneville kehityskuluille perustuva visio tulevaisuuden yhteiskunnasta. Sillä on oltava strategia, joka osoittaa tietä täältä siihen. Inklusiivisen demokratian projektilla on esittää konkreettisia ehdotuksia kaikkiin näihin ongelmiin.

Jos valtiososialismilla tarkoitetaan ”realisocialismia”, tähänkään järjestelmään ei ole paluuta. Se luotiin alun perin vallankumouksella. En usko ihmisten olevan valmiita riskeeraamaan elämäänsä palauttaakseen valtaan byrokraattisen, ellei peräti totalitaristisen järjestelmän, joskin se saattaisi tyydyttää kaikkien kansalaisten perustarpeet paremmin kuin yksikään kapitalistinen järjestelmä. Tämän vuoksi en tiedä kovinkaan montaa marxilaista vasemmistolaista, jotka olisi valmis taistelemaan tällaisen hallintojärjestelmän palauttamisen puolesta.

Toisaalta mikäli valtiososialismilla viitataan toisen maailmansodan jälkeisiin sosiaalidemokraattisiin järjestelmiin, tällaisten järjestelmien paluu kansallisella tai edes maanosien tasolla on aivan yhtä epäuskottavaa, sillä nämä järjestelmät eivät rajaa ulos kapitalistista markkinataloutta. Kaikki sosiaalidemokraattisten järjestelmien 1950-luvulta

1970-luvulle soveltamat tehokkaat kontrollikeinot ovat toteuttamiskelvottomia avoimilla ja säätelemättömillä markkinoilla. Itse asiassa sosiaalidemokraatit ovat pyrkineet kansallisella tasolla peruuttamaan uusliberalistista globalisaatiota, esimerkiksi Ranskassa ja Saksassa, mutta nämä pyrkimykset ovat johtaneet joko sosiaaliliberalismin palauttamiseen (Mitterrand) tai poliitikkojen syrjäyttämiseen vallankahvasta (Lafontaine). Yksikään hallitus ei halua tietenkään luoda valuutta- tai pörssikriisiä, joka olisi avoimilla pääomamarkkinoilla väistämätön seuraus pääoman massiivisesta paosta markkinoihin kohdistettujen kontrollien vuoksi, jotka tekisivät omasta maasta ”kilpailukyvyttömän”. Samankaltaiset argumentit pätevät toiseen reformistisen vasemmiston toiseen kuvitelmaan, jonkinlaiseen sosiaalidemokratian paluuseen taloudellisen blokin, kuten EU:n, tasolla. Niin kauan kuin eurooppalaiset markkinat ovat avoimia muulle maailmalle – ja Eurooppaan sijoittuneiden monikansallisten yritysten mannertenväliset taloudelliset suhteet varmistavat, että markkinat pysyvät avoimina niin kauan kuin nämä yritykset ovat olemassa! – ei eurooppalaisille pääomille ole mahdollista asettaa merkittävästi tiukempia työvoimaa ja ympäristöä suojelevia kontrolloja kuin NAFTAssa, Lähi-idässä ja muualla. Ellei sitten Euroopan poliittinen ja taloudellinen eliitti sekä heidän ympärilleen asettuneet etuoikeutetut ryhmät halua itsemurhaa!

Spekuloidaan tulevaisuutta. Jos politiikassa ei tapahdu merkittäviä muutoksia, ja liike markkinataloutta ja edustuksellista demokratiaa vastaan epäonnistuu, mikä on yhteiskunnan ja demokratian tila 2030?

Kysymys ei ole niin spekulatiivinen kuin miltä se ensi näkemältä vaikuttaa. Trendit ovat nähtävissä. Mikäli tulkitsemme niitä oikein, ne osoittavat selvästi, millainen tulevaisuus odottaa yhteiskuntaa, joka jatkaa eteenpäin nykyistä katastrofaalista polkuaan juuri sillä hetkellä, kun vallitsevan moniulotteisen kriisin kaikki aspektit vain pahenevat. On monia oireita, jotka osoittavat nykyisen järjestelmän perustavanlaatuisen epävakauden. Taloudessa epätasa-arvon kasvaa maiden välillä ja niiden sisällä. Nykyinen luottokriisi saattaa hyvinkin johtaa suureen romahdukseen tai ainakin taantumaa, kuten jotkut analytikot ovat todenneet. Poliitikassa massapuolueet hajoavat, nukkuvienpuolueet paisuvat. Rikollisuus, päihteet, ekokatastrofi...

Moniulotteisen kriisin jatkuva syveneminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että järjestelmä kaatuisi tietyssä vaiheessa *itsestään*, kuten vulgaarit marxilaiset uskoivat aikaisemmin taloudellisen kriisin osalta. Olemme yhteiskunnallisesti katsottuna ratkaisevan dilemman edessä: meidän on tehtävä valinta inkluusiivisen demokratian ja barbarismin välillä. Joko etenemme aidosti demokraattiseen yhteiskuntaan, sisäänsulkevaan kansanvaltaan, joka tarttuu kaikkien näiden kriisien juuriin – kaikenlaiseen vallan keskittymiseen eliittien ja etuoikeutettujen sosiaalisten ryhmien käsiin – tai sitten etenemme kohti jonkinlaista autoritaarista yhteiskuntaa. Kaikki tämänhetkiset merkit osoittavat, että kuljemme nopealla vauhdilla kohti jälkimmäistä vaihtoehtoa. Terrorismin vastainen sota, joka vie nyky-yhteiskuntaa kohti niiden perustavanlaatuisten inhimillisten vapauksien lakkauttamista, jotka saavutettiin pitkien taistelujen kautta, osoittaa tämän selvästi. Tapahtumat riippuvat kuitenkin siitä, kuinka ihmiset reagoivat näihin muutoksiin. Jos he hyväksyvät kaiken passiivisesti, kuten monet tällä hetkellä tuntuvat tekevän, etenemme kiihtyvällä tahdilla kohti barbarismia. Jos he alkavat reagoida, tulemme näkemään tulevaisuudessa monenlaisten uusien inkluusiivisen demokratian kaltaisten liikkeiden kukoistavan.